

RĂPIREA BUCOVINEI DUPĂ SULZER*

Între scriitorii străini cari s-au îndeletnicit cu studiul trecutului nostru Franz Josef Sulzer ocupă un loc de frunte. Originar din Elveția, el servește în armata austriacă cu gradul de căpitan-auditor. Demisionând din armată, Sulzer trece în Țara Românească, unde petrecu mai multă vreme la curtea lui Alexandru vodă Ipsilanti, ca să învețe pe tinerii boieri legile și filosofia și pentru a pregăti alcătuirea faimosului cod Ipsilanti. Și astfel trăiește în țară la noi aproape 15 ani, până la moartea sa, întâmplată la Pitești în 1791.

În timpul petrecerii sale în Țara Românească, Sulzer care era un om erudit, avu prilejul să deprindă limba țării [1] și să cunoască mai deaproape datinile și obiceiurile poporului român. Din timpul serviciului în armata austriacă, Sulzer cunoștea bine și stările din Ardeal, unde petrecuse mai multă vreme în serviciul austriac, astfel că se găsea în fericita situație de a cunoaște din proprie experiență toate regiunile locuite de Români.

Dar el nu tratează și istoria "Daciei Superioare", adică a Ardealului, ci se restrânge la cercetarea și aprofundarea "Istoriei Daciei Transalpine", adică a Munteniei, Moldovei și Basarabiei, căci așa se numea pe vremea sa tatarlăcul din Bugeac.

Autorul a împărțit *Istoria Daciei Transalpine* în două părți: una geografică și alta istorică. Partea geografică a apărut între anii 1781-1782 la Viena în trei volume și cuprinde așezarea geografică, structura arhitectonică, fauna și flora, precum și toate popoarele cari din timpurile cele mai vechi au hălăduit pe la noi, cu limba lor, cu datinile și obiceiurile lor, cu viața lor politică, socială, economică și culturală. Volumele acestea cuprind foarte multe știri privitoare la istoria Românilor și de aceea cartea și-a păstrat valoarea și până în zilele noastre.

Partea a doua este cea istorică, în care Sulzer descrie în felul său pedant și conștiincios istoria țărilor noastre din vremea Dacilor până la 1780, când își încheie opera. Din nefericire partea aceasta istorică nu a văzut lumina tiparului, ci ea rămăsese în manuscris și se păstrează în arhivele municipale din Brașov. Încă înainte de război Academia Română și-a procurat o copie

* Conferință rostită în Aula Universității <din Cernăuți> la 28 noiembrie 1932, publicată în "Junimea Literară", an XXI, iulie-decembrie 1932, nr. 7-12.

Personalitatea lui I. Nistor, istoric și om politic bucovinean, este restituită astăzi vieții științifice și publice, prin publicarea lucrărilor sale fundamentale. *Istoria Basarabiei* și *Istoria Bucovinei* au văzut lumina tiparului în 1991 la Editura Humanitas, iar îngrijitorul edițiilor, Stelian Neagoe și-a propus să continue cu publicarea sintezei de *Istoria României* (peste 2.600 de file). Vezi studiile bio-bibliografice ale lui Stelian Neagoe la *Istoria Basarabiei*, pag. V-XXXVII și *Istoria Bucovinei*, pag. V-XXXII.

Pe linia acestei repuneri în drepturi a operei marelui cărturar-istoric se înscrie și publicarea conferinței despre răpirea Bucovinei, rostită cu prilejul aniversării a 14 ani de la unirea Bucovinei cu România (28 noiembrie 1918). Ion I. Nistor introduce un consistent fragment din *Geschichte des transalpinischen Dakiens (Istoria Daciei Transalpine)*, Wien, 1781-1782, 3 volume (lucrare a cărei a doua parte, cea istorică, era inedită în 1932) de Franz Josef Sulzer, ofițer de justiție al armatei imperiale și istoric austriac, adversar al continuității daco-romane.

Textul pe care îl publicăm păstrează integral introducerea și notele lui Ion I. Nistor, plasate în subsolul paginii și numerotate cu cifre arabe simple. De asemenea, semnele de exclamare și de întrebare, aflate între paranteze rotunde aparțin tot marelui istoric bucovinean. Adăugăm, la rândul-ne, comentariile și notele pe care le-am scotit necesare pentru acest moment al istoriografiei noastre, puse între parantezele pătrate și plasate la sfârșitul textului.

Edităm textul după normele ortografiei actuale, păstrând unii termeni care asigură "culoarea" timpului, precum: cari (pentru care), adecă, temeiu, nîmică, conex (conexiune), colecțiuni, liberalitate, manuscris, ocupațiune, comisiune, pretențiuni, ocaziune, numele de popoare scrise cu majusculă.

după acest valoros manuscris și îl păstrează în colecțiile ei. Am avut ocazia să răsfoiesc acest manuscris, care din cauza lipsei de fonduri n-a putut fi editat până acum, și mi-am notat partea privitoare la domnia lui Grigore Vodă Ghica și răpirea Bucovinei.

Capitolul privitor la moartea tragică a lui Grigore Ghica [2] l-am publicat în studiul meu privitor la *Comemorarea lui Grigore Vodă Ghica*, apărută în "Codrul Cosminului", vol. IV-V. Capitolul privitor la răpirea Bucovinei îl reproducem în cele următoare.

Despre anexarea Bucovinei la Austria s-a scris foarte mult, avându-se în vedere bogatul material documentar, publicat de Eudoxiu Hurmuzaki în mai multe volume din colecțiunea de documente externe care-i poartă numele. Un raport contemporan asupra acestui act politic din pana unui istoric îl găsim în manuscrisul lui Sulzer. El este foarte interesant și confirmă aproape în toate cele ce știam despre acest tragic act de detronchare a Moldovei.

În capitolul IV, paragraful 245, pagina 723 și următoarele găsim la Sulzer următoarea relațiune:

"Aici este locul să intercalăm povestirea despre răpirea și cesiunea acestei țărișoare, a Bucovinei, după cele ce au putut ajunge la cunoștiința mea. Voi face-o aceasta în puține cuvinte precum făgăduisem de altfel în partea dintâiu a operei mele¹.

Începutul povestirii cade la 1773, și de aceea, ținând seama de ordinea cronologică a evenimentelor, pe care am observat-o în opera mea, ar fi trebuit să insist asupra ei încă atunci. Dar am avut în vedere că întreruperea povestirii la fiecare an, așa fi făcut-o în dauna clarității ei; de aceea mi-am rezervat-o să o tratez la sfârșit în conexusul ei cauzal și așa o și fac. Dar mai întâi trebuie să trimit înainte o scriere din pana unui autor anonim², care întâmplător mi-a căzut în mână în Moldova, iar după ce îmi voi fi spus vederile mele fără înconjur asupra acestei scrieri și asupra acestei proceduri și anume cu aceeași liberalitate, care nu este atinsă de nici un gând lateral și care trebuie să fie îngăduită primului istoriograf al acestei țări - dar să nu fiu pizmit și acuzat de vanitate din cauza acestui titlu ! [3]

În această scriere se arată că motivele pentru care s-a făcut ocupațiunea Bucovinei erau:

1. Că colțul acesta de pământ moldovenesc aparținuse cândva Pocuției;
2. Că Austria avea nevoie de el pentru a putea obține o legătură cu Ardealul, și
3. Pentru a face cuceriri [4].

Acosta din urmă, zice autorul anonim, era motivul principal pentru care s-a procedat la ocuparea Bucovinei, câtă vreme celelalte două nu erau decât fictive - iar eu adaug: nu fără teanciu.

I.a început și anume în 1773, când M.S. Împăratul (Iosif II) venise în Ardeal, colonelul baron de Enzenberg fu trimis în Bucovina din ordin prea înalt, pentru a se orienta în țărișoara aceea și a o ridica în plan precum și pentru a raporta asupra configurației ei geografice, asupra stării locuitorilor, a moravurilor etc.etc.

Curând după aceea fură ridicate în plan și regiunile de la Dorna și Câmpulung, sub pretextul unor măsuri de ordin sanitar și cu învoirea lui Romianzoff [5]. Astfel se putea pătrunde până la Suceava. Apoi fu cartografiată regiunea dinspre Galița până la codrul numit Bucovina [6]. După aceea se trimiseră două comandamente de husari în Bucovina sub pretext de remonță; acestea staționară șapte luni de zile în două sate mizerabile fără să achiziționeze un singur cal. În cele din urmă intrară în Bucovina cinci batalioane și două regimente de husari, pentru a trage un cordon împotriva ciuinei, despre care în acea vreme nici nu se auzia și nici nu se simțea nimic.

¹ Cf. *Die osterreichische oder Deutsch-Kaiserliche Moldau, jetzt Bukovina genannt* Partea I, paragraful 94, p.422 și urm.

² *Kurze Beschreibung von der Moldau und Walachei aus bewahrten Autoribus ausgezogen*, Varșovia 1774. Autorul este colonelul Seeger.

Sosiră deodată și nouă tunuri și Rușii rămăseră surprinși, văzând că Austriacii mobilizează opt (?) tunuri contra ciurmei. Curând după aceea s-au și înfipt pajurile și numai după ce toate măsurile acestea erau luate, se trecu la tratative, pe care ambii beligeranți, Rușii și Turcii, trebuiră să le accepte, căci ce nu poate face frica de o unitate militară de 100.000 de Austriaci?

Numai spre sfârșitul anului 1774 și anume după așezarea păcii cu Rușii (la Kuiciuc-Kainargi), se întruni o așa numită comisiune de delimitare, care era compusă din partea Austriacilor din general-feldmareșalul baron de Barco, maiorul de stat major Mieg, un secretar aulic de la cancelaria de stat și un interpret.

Delegații turcilor erau: Tahir-Aga, arhitect superior, Mola-Effendi, tâlcuitor de legi, jumătate cleric, jumătate mirean, Emir-Effendi, inginer și bareactor sau stegar de ieniceri. Din partea raialei Hotinului erau de față: Divan-Effendi sau secretar al pașalei de acolo, Ali-pașa, ca șef de coloană și șase din cei mai vechi ieniceri și alți 20 cari arătau hotarele și așezările și cari însoțeau comisiunea de hotărmire de la un loc la altul.

Din partea principelui Grigore Ghica erau atașați acestei comisiuni cumnatul acestuia, Lukaki della Rocca, boierul Balș și Cananău, ispravnicul Sucevei. Dar Lukaki n-a rămas până la sfârșit în comisiune, căci el se îmbolnăvi sau simulă o boală și se reîntoarse la Iași. Acolo l-am vizitat ca pe unul care îmi era cunoscut din Brașov, ca pe un bărbat isteț, și-l găsim, ce-i drept sănătos, dar cu memoria slăbită și aproape copilărească. El lucra la Brașov la un dicționar în șase-șapte limbi, parte orientale, parte europene³. Ocupațiunea aceasta trebuie să fi grăbit decăderea bietului om, care se găsea și așa la o vârstă foarte înaintată și ajunsese în mintea copiilor.

Toate cheltuielile comisiunii le purta M.S. Împăratul. La dispoziția generalului Barco erau puși 30.000 pfunzi, pe lângă o mulțime de ceasomice de buzunar, cutiuțe cu bijuterii, inele, tabachere etc. etc. Generalul avea ordin din Viena, să nu cruțe nici o cheltuială, pentru că știa, că Turcii se lasă mai lesne convingi prin daruri, decât prin argumente, oricât de temeinice ar fi ele. Pentru delegații turci erau angajați bucătari speciali turci, cari găteau după gustul turcesc. Tahir-aga primi 4.000 pfunzi bani nunărași și diverse bijuterii. Pașa de la Hotin primi 600 pfunzi [7], dar cu toate acestea dânsul nu cedă din raiaua Hotinului nici o palmă de loc. Căci partea din raia ce fusese ocupată, fu restituită raialei în urma încăierărilor sângeroase ce izbucniră între ienicerii turci și trupele de ocupație austriece. În schimb Austria primi alte localități așezate mai jos de Siret pentru că prin cesiunea satelor ocupate din raia Turcii ar fi trebuit să înhete de frig din lipsa lemnelor de foc. La stăruința Turcilor fu restituită Moldovei și Baia, care cu ocazia ocupațiunii a doua fusese cuprinsă în cordon.

După terminarea tratativelor urmă numai în 1777 [8] schimbul actelor de hotărmire între ambele părți. La 2 Iulie și după șase zile la 8 Iulie s-a făcut cesiunea formală a acestei țărișoare cu o suprafață de 178 mii germane pătrate [9] (mii socotită la 10.000 picioare [10]) și cuprind aproape în întregime ținutul Cernăuților și al Sucevei, ce sunt destul de mănoase, către Casa de Austria, sau mai bine către Galiția, căreia îi aparține.

Ceea ce este necesar să se știe despre geografia acestei fășii de pământ se poate afla în partea întâia a lucrării mele, precum și în hărțile anexate acolo. Tot acolo se găsesc însermate și schimbările de hotar cu ocazia ocupațiunii întâia și a doua.

Dacă Casa de Austria, sau dacă acest termen pare nepotrivit, regatul Ungariei [11] este în drept să ridice pretențiuni întemeiate asupra acestor două districte moldovenești, pare să fie o chestiune ridicată la timp nepotrivit, întrucât Poarta a cedat acest teritoriu din voie liberă; de aceea cu anevoie se va putea contesta dreptul cuiva de a cere de la altul ceea ce dorește, sau al liberei hotărâri a cuiva de a da sau ceda ceea ce-i place [12].

Din cauza aceasta cu n-aș fi atins deloc această chestiune, dacă ceea ce în scrierea ano-

³ Lucca della Rocca era dragoman englez și neapoletan. Dicționarul său era întocmit în șase limbi și anume: germană, arabă, turcă, italiană, franceză și elină.

rîmă, menționată mai sus, se induce ca motive pentru Austria de a revendica acest teritoriu, n-ar fi atât de superficial și așa de puțin fondat. De aceea eu nu mă pot reține de a nu arăta adevăratele drepturi ale regatului Ungariei sau Galiției asupra unei părți și mai mari din Moldova și a le pune într-o lumină și mai clară.

1. Că în mijlocul Bucovinei se găsește un monument de piatră cu stema contelui Potocki;

2. Că în fruntea districtului Cernăuți nu este un ispravnic, ca în fruntea celorlalte ținuturi ale Moldovei, ci un staroste [13] ca în Polonia, ceea ce se aduce ca dovadă că cel puțin ținutul Cernăuților a trebuit să aparțină cândva Poloniei;

3. Un boier vecin cu moșia de Sniatin a prezentat maiorului Mieg un hrisov de la Ion Sobieski, prin care regele polon dăruise boierului sate și moșii în Bucovina, precum în genere se află în Bucovina mai multe acte de acest fel⁴.

Dacă secretarul curții imperiale a adus înaintea comisiei de hotărnicie numai dovezi de acest fel, fără teme și fără răsunset, atunci ar trebui să ezit de a da dreptate altui coconaş, chipeş și spilcuit, de același rang, care cu ocaziunea numirii lui Raicevich în postul de consul imperial în Țara Românească făcea aluzii și îmi dădea de cunoscut că este o chestiune cu mult mai grea de a aranja o problemă de stat, decât a scrie o carte de istorie.

Adecă cum, pentru a dovedi că Bucovina a aparținut cândva Poloniei sau Galiției [14], este necesar de a recurge la un document de la regele Sobieski?

Acel ce este numai cât de puțin orientat în istoria Moldovei trebuie să știe că Jan Sobieski în cursul domniei voievozilor Dumitrașcu Cantacuzino, Constantin Cantemir, George Duca și Antioh Cantemir, a ocupat nu numai Bucovina întreagă, ci încă și ținutul Neamț cu Cetatea Neamțului, regiuni cari au fost restituite Turcilor numai în baza tratatului de la Carlovăț, în schimbul Cameniței. Și ce dovedește o piatră cu stema lui Potocki în Bucovina? Nobilii poloni nu puteau să aibă moșii în Moldova, precum au astăzi anumiți Români moșii în Ardeal sau Ardeleni în Țara Românească, sau nemți în Ungaria? Iar dacă piatra de hotar se găsește în mijlocul Bucovinei, n-ar trebui să urmeze de acolo că numai jumătate din Bucovină a aparținut Galiției? Or, aceasta stă în vădită contradicție cu cele ce am arătat mai sus, că sub ocupațiunea polonă se găsea o bucată cu mult mai mare din Moldova, decât Bucovina.

Dovada dedusă din cuvântul staroste poate sta și mai puțin în picioare. Staroști se numiau în Moldova toți ispravnicii cari stăteau în fruntea ținuturilor de margine. Așa erau de pildă la Focșani sau Putna, la granița spre Muntenia, staroști și nu ispravnici. Termenul ispravnic este de origine mai nouă, fiindcă numai cu pușini ani în urmă ispravnicii din Moldova și Muntenia se numiau pârčalabi, un termen care acuna a trecut asupra vornicului sătesc (!) [15].

Staroste se numește în Moldova judecătorul negustorilor, care se menține la București și Craiova. Așa se explică că la graniță, unde se percepea vama sau se recepționau mărfurile, și unde izbucneau certuri între negustori, acolo ispravnicii și pârčalabii se numiau staroști (!) [16].

De aceea nu este admisibil de a deduce drepturi sau pretențiuni nici de la termenul staroste și nici de la piatra de hotar cu stema unui nobil sau magnat și nici numai de la actul de dănie de la regele Sobieski.

Cu un cuvânt, domnilor birocrați, cu mâinile pline de afaceri, dacă nu voiți să fiți mai puțin decât *l'homme d'affaires* după Helvetius, trebuie mai întâi să cetiți și apoi să scrieți. La

⁴ Documentul s-a păstrat în arhivele din Viena. Este datat: *laboroviae die 20 Mensis Decembris 1691. Iohannes Tertius, Dei gratia Rex Poloniae etc.* - dăruiește lui Ștefan Ilolubofski, locotenentul cohorții de pașiri ai căpitanului Zaharoschi... "Bona seu Campos desertor in limitibus Moldaviae, supra fluvium Pruth jacentia Piedecaritz nominata... jure ad vitalium... usque ad ultimum suae vitae terminum". Documentul a fost prezentat lui Mieg de către "Juon Stiritzka capitain de Tirku Sireulj". Cf. D. Werenka, *Bukowina's Entstehen und Aufblühen*, p. 63.

moartea regelui Sobieski, republica poloneză a restituit formal regiunile acestea și de atunci voievozii Moldovei le stăpânesc în pace.

Trebuie să se arate, că în timpurile mai vechi Bucovina aparținea Pocuției și Galiției și că prin urmare republica polonă, care stăpâna aceste două provincii ca anexe, nu le putea ceda Porții pentru Camenița.

Or cât de pe scurt aș fi tratat eu istoria lui Ștefan cel Mare, care până la începutul secolului al XVI-lea a domnit în Moldova aproape absolut, precum și istoria urmașilor săi, totuși îmi place a crede că am descoperit în documentele moldovenești, fapte din anii 1387, 1402, 1459, 1485, 1569 și 1654, care nu erau cunoscute până atunci, și pe baza cărora se poate dovedi până la evidență, că cel mai mare principe al Moldovei, Ștefan, nu numai Suceava și Cemăuții, ci și Neamțul și întreaga regiune muntoasă până la hotarul Munteniei, le-a răpit pe nedrept de la Republica Polonă sau mai degrabă de la Regatul Ungarici, și că aceste state n-au renunțat niciodată la drepturile lor asupra întregii provincii, care aparținea Ungariei și Poloniei din timpurile cele mai vechi până la pacca de la Carlovăț⁵.

Iar dacă această renunțare formală ar sta în calea restituirii în ceca ce privește Polonia, din partea regatului Ungariei nu se va putea susține nici aceasta, fiindcă Ungaria a stăpânit ambele provincii Moldova-Muntenia [17], iar în timpurile mai vechi sub numele de Cumania, și că prin urmare le poate cuceri cu arma în mână oricând ar voi.

Când eram în Moldova se vorbea acolo că Austria, îndată după ocuparea Bucovinei, ar fi găsit sub un arbore, la un loc cunoscut mai de mult, un hrisev ascuns în pământ în care se arată pe larg că Bucovina ar fi aparținut de mult părților ungurești din Polonia sau Galiția.

Dar din istoria aceasta a mea - așa cred - se pot scoate mai multe argumente pentru susținerea acestei probleme istorice, decât din zece hriseve îngropate în pământ și din zece pietre de hotar. Să ne fie îngăduit și nouă, autorilor de cărți istorice, plăcerea, că noi, prin cărțile noastre, putem duce mai lesne la bun sfârșit anumite negociațiuni diplomatice, decât unii oameni de afaceri, încântați de sine, cu argumentele lor sunătoare, rotunzite cu compasul și cu plecăciunile lor șarmante.

La ocuparea Bucovinei n-a fost nevoie de multe lupte, cu toate că am aflat din izvor sigur că plebea turcească nu era tocmai dispusă la cesiunea Bucovinei, fiindcă o asemenea cesiune de teritoriu ajungea în contradicție cu prescripțiile Coranului, care oprește cesiunea oricărui pământ, fără ca acesta să fie stors prin puterea armelor. Dacă negociațiunile cu Poarta ar fi fost conduse de cineva mai iscusit, care să fi știut cum se negociază cu Turcii, atunci aceștia, cari erau foarte impresionați de succesul armelor rusești asupra Vidinului, ar fi renunțat mai curând din voie liberă la Valahia Apuseană (Oltenia). Dar se pare că curtea imperială nu înțina prea mult la aceasta. [18]

Dar cine știe dacă acestea nu sunt fantasmagorii ale unor capete deșarte; așa fiind cred că nu mai este nevoie să pierd vremea cu fleacuri de acestea. Continuând cu caracterizarea principelui Ghica, observ că Bucovina n-a fost alipită nici Galiției, nici Ardealului, ci administrată militarmente [19] de generalul de Enzenberg, cu personal militar, justiția fiind administrată de căpitani auditori de district.

Așa încheie Sulzer povestirea sa asupra "răpirii" Bucovinei, un termen pe care îl întrebuițează el însuși. Astăzi - când crima politică de la 1775 a fost ispășită de cei ce o comisese - ră atunci și când Bucovina în largul hotarelor ei a fost reîncorporată țării-mame, chestiunea răpirii Bucovinei a pierdut din actualitatea ei politică și națională. I-a trecut în domeniul istoriei și acolo cunoașterea ei cât mai amănunțită nu poate decât să fie de interes pentru toți.

⁵ (Chrisevele din 1387, 1402, 1459, 1485, 1569 și 1654, sunt cunoscutele acte de vasalitate ale lui Petru Mușat, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Bogdan Lăpușeanu și Gheorghe Ștefan, prin ele se certifică că Polonia a exercitat anumite drepturi de suzeranitate asupra Moldovei și nimic mai mult).

Iar noi nu putem decât să cinstim memoria lui Fr.J.Sulzer, care ni-a lăsat amănunte așa de senzaționale asupra acelei răpiri.

Prezentare și note de Gheorghe Iuș

[1] Petru Maior, care l-a cunoscut pe Sulzer (împ de trei ani au locuit în același oraș - Reghin) scria: "în cât e pentru știința limbii românești... ruci odată nu-l auziu măcar un cuvânt să sloboadă din gura sa românesc, ci pururea vorbea cu mine au lătimește, au italienește. Iară muierea lui, ca o muiere sască, știa bine grăi românește. De unde am prepus că multe din cele ce au scris el pentru limba românească, de la muierea sa le-au împrumutat" (Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, vol II, București, 1971, p.7).

[2] În legătură cu domnul Moldovei, un corespondent din *Istambul* nota, la 19 noiembrie 1777: "districtul Bucovinei a fost principala cauză a asasinării principelui Ghica. Acest domn nu voia cu nici un preț să consimtă la cesiunea Bucovinei în favoarea Austriei. Precum se vede, el se comporta ca un suveran independent". (Apud Ion I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, p. 14)

Desigur, nu pentru opoziția sa contra anexării Bucovinei l-au ucis otomanii, ci pentru consecințele ce decurgeau din aceasta. A.D. Xenopol scria: "Bucovina fu pierdută din pricina lui Ghica, care fiind devotat rușilor, făcea pe Poartă să asculte mult mai curând de insinuirile Austriei și de arătările ei de prietenie, decât de glasul adevărului ce știa din o gură compromișă. Ghica pieri din cauza Bucovinei, căci în mare parte, pentru a păstra întregimea pământului pe care era chemat a domni, el se apropie tot mai mult de ruși, și deveni uricios Porții care-l jertfi temerilor sale. Astfel, chiar dacă Ghica n-a pierit de mâna aceea ce a luat Bucovina, totuși pierderea <<cheiei Moldovei>> este strâns legată în amintirea poporului de sângele lui Ghica". (A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediția a III-a, vol. IX, 1927, p.165-166).

[3] Desigur că Sulzer n-a fost, totuși, "primul istoriograf" al Bucovinei; despre această parte de țară, considerată de Ion I. Nistor, "cel mai clasic pământ istoric al Moldovei", scriseseră cronicarii-istorici Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, ca și Dimitrie Cantemir.

[4] Corelând raptul teritorial din 1775 cu prima împărțire a Poloniei (1772), între Austria, Rusia și Prusia, pe de o parte și ținând cont de excepționala poziție strategică obținută de imperiali (care le-ar fi permis fie să secondeze planurile Rusiei împotriva Imperiului Otoman, fie să le contracareze, amenințând-o din flanc, la nevoie), pe de altă parte, suntem mai aproape de cauzele care au determinat "răpirea" Bucovinei.

Primele două motive mai de cazuistica medievală. Unul din prețete era și "serviciul" făcut de Imperiali Porții, prin mijlocirea păcii între otomani și ruși. La 9 iunie 1773, împăratul Iosif al II-lea scria mamei sale, Maria Tereza: "dacă... s-ar putea obține colțul din Moldova care atinge Transilvania, Maramureșul și Pocuția, atunci s-ar face o ispravă utilă și de aceea îmi îngădui a ruga pe majestatea ta de a cere lui Kaunitz să ia în deliberare chestiunea aceasta". (Apud Ion I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, p.9).

[5] Petru Alexeievi Rumanțev, feldmareșal, comandantul șef al armatei ruse, ce ocupa Moldova la acea dată (începând cu 1769).

[6] În momentul începerii tratăvelor cu Imperiul Otoman în vederea cedării unui "culoar" de legătură cu Galia, autoritățile habsburgice cunoșteau foarte bine teritoriul vizat: între 1769-1773 contele Fabris alcătuiuse "Harta specială a hotarelor Transilvaniei dinspre Moldova și Țara Românească" (hotarele cu Moldova erau descrise în 206 pagini), iar între 1773-1775 Bitschel și von Mieg alcătuiseră hărți ale Bucovinei (primul descriseșe ținutul în șase volume !). (Cf. Gheorghe David, *1775. Răpirea Bucovinei*, în "Magazin Istoric", nr.3, 1992, p.25).

[7] Dauri consistente au primit și funcționari creștini ai Porții. Astfel, Costache Moruzi, drăgoman, a primit un dar ce s-a ridicat, conform listei de cheltuieli extraordinare și secrete a Curții imperiale, la 10.312 piaștri și 20 parale. Suma primită de către Tahir Aga, 38.000 florini, a fost depusă la o bancă din Lemberg. Feldmareșalul Rumanțev a primit 5.000 de galbeni și o tabacheră de aur, în urma cărora a dat "dovezi sigure asupra atitudinii sale favorabile". Reis-Effendi, vizirul Porții, a primit un pumnal înrustat în aur și nestemate. Cheltuielile făcute de Imperiu, pe lângă bogatele dauri în aur și nestemate, s-au ridicat la suma de 15.000 de piaștri (Apud Gh. David, *op.cit.*, p.27).

[8] "Convenția explicativă", care fixa noile granițe dintre Imperiul Otoman și Austria, a fost încheiată la 12 mai 1776, nu în 1777, cum arată Sulzer. Vezi în acest sens Veniamin Ciobanu, *La granița a trei imperii*, Iași, 1985, p.39.

[9] La așezarea definitivă a graniței pe teren, Austria a rămas în posesia a 278 localități, având o populație de aproximativ 75.000 de locuitori, din care 55.495 români și cu un areal de 10.441 km² (Apud Cornelia Bo-

dea, *Bucovina Momente din drumul ei spre 1918*, în "Magazin Istoric", nr.12, 1993, p.8).

[10] Piciorul reprezenta a șasea parte dintr-un stânjen, fiind egal cu 0,316m, mărime apropiată de a măsurii latine pes(picior)=0,296m. A fost folosit începând cu secolul al XVIII-lea, numai în Transilvania, unde mai purta și numele de urmă (Cf.Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României*, București, 1971, p.70).

[11] Sulzer uzează de un anacronism. Regatul Ungariei nu mai exista de aproape două secole și jumătate, dispărând de pe harta Europei în urma loviturii decisive primite la Mohacs(1526) din partea armatelor otomane și a transformării unei mari părți a ei în pašalac - 1541. După 1688, Ungaria este inclusă în Imperiul Habsburgic, fapt consfințit prin tratatul de pace de la Carlowitz(1699).

[12] Că Poarta ar fi cedat de bună voie acest teritoriu Casei Imperiale nu se poate susține. La 3 octombrie 1774, Franz Maria von Thugut, ambasadorul austriac la Constantinopol, informează Poarta că trupele imperiale "au intrat în Moldova, ocupând o porțiune din teritoriul acestei țări", asigurând însă de intenția de rezolvare prin bună înțelegere a "neînsemnatului diferend provocat de o și mai neînsemnată îndreptare a graniței la nordul Moldovei". La 18 martie 1775, în urma presiunilor, mituirilor și șantajului, același Thugut putea să raporteze cancelarului imperial, Kaunitz, că Poarta a acceptat să "cedeze prea înaltei Curți o bucată din Moldova" (Cf.Gh.David, *op.cit.*, p.27).

Unul din confidenții prințului rus Repnin declara că renunțarea la Bucovina, departe de a fi un sacrificiu pentru turci, era cu totul în avantajul lor deoarece tributul Moldovei rămânea același, iar poarta câștiga prin aceea că lăsa austriecilor grija de a interzice trupelor ruse înaintarea în Moldova. (Apud Leonid Boicu, *Principalele Române în raporturile politice internaționale (Secolul al XVIII-lea)*, Iași, 1986, p.215).

În ce privește rezistența românilor la "răpirea" Bucovinei sunt de remarcate memoriile trimise de domnul Grigore III Ghica Porții. Într-unul se scria că "locuitorii Moldovei cer cu insistență ca Poarta să-i apere contra unei pierderi așa de mari", precizându-se că "dacă sultanul, în posesia așteptării generale, nu îmbrățișează cauza provinciei al cărei suzeran este, moldovenii vor fi în situația de a nu ști ce altitudine să adopte... nefiind apărați de suzeranul lor, vor trebui să se adreseze unei alte puteri străine" (Cf. Anastasie Iordache, *Grigore III Ghica și răpirea Bucovinei*, în "RI", tom III, nr.1-2, 1992, p.128).

[13] Starostele făcea parte dintre dregătorii de ținut, rezidând în orașe și având între atribuțiile principale administrarea justiției, după indicațiile date de către domn și în limita prevederilor obiceiului pământului. A fost o anumită perioadă de timp în care staroștii din ținuturile de graniță au fost investiți cu puteri discreționare, mai ales când au trebuit să se ia măsuri pentru menținerea ordinii interne. În acest sens, la 1688 ca staroste de Putna era numit marele cronicar Miron Costin.

Staroștii din ținuturile de la granița Moldovei cu Polonia puteau judeca hoji și criminalii care fugeau din țară ori se reîntorceau. Competența lor judiciară a fost indicată în convenții special încheiate între Moldova și Regatul polon.

Ținuturile de graniță au continuat să fie conduse de staroști și după reforma lui Constantin Mavrocordat, care introducea o nouă dregătorie de ținut - isprăvnicia. Deși dregătoria starostiei era comună Țării Moldovei și Poloniei (vezi starostele de Camenița), aceasta n-a presupus apartenența regiunilor de graniță ale Țării Moldovei la Regatul polon. (Vezi Nicolae Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova I. Organizarea de stat până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, 1971, p.307-308, 369).

[14] Bucovina nu a aparținut Poloniei, Galiției ori Pocuției, Sulzer "supralicitanđ" relațiile ce au existat între Țara Moldovei și Regatul polon de-a lungul evului mediu. Relațiile de suzeranitate-vasalitate între cele două părți au fost inițiate prin depunerea jurământului de vasalitate, la 26 septembrie 1387, de către domnul Țării Moldovei, Petru Mușat, Coroanei polone și nu au implicat niciodată o stăpânire efectivă a părții vasale.

Cucerirea Rusiei Roșii (Galiției) de către Polonia, la 1387, de la Regatul maghiar, a putut reprezenta, în mentalitatea timpului, și un transfer de pretenții asupra stăpânirii Țării Moldovei.

Într-o scrisoare din 10 decembrie 1773 colonelul imperial Seeger susținea că nord-estul Moldovei făcuse cândva parte din Pocuția poloneză, devenită de câteva luni austriacă, iar ofșerul de stat major Mieg, în raportul său din 23 decembrie 1773, arăta că o seamă de boieri moldoveni "mărturisiseră" (se pare, contra unor sume nu modice) că și ținutul Sucevei, pe lângă cel al Cernăușilor, aparținuse cândva Poloniei. (Cf. Veniamin Ciobanu, *op.cit.*, p.27).

[15] Deși în timpul evului mediu a existat o permanență de confuzie de atribuții (și, uneori, și de termeni) între agenții puterii centrale - spre exemplu, părcălăbii și staroștii puteau judeca procese dintre locuitorii orașelor, neținând seama de vomicii sau de dregătorii aleși de obști -, în documentele secolului al XVIII-lea nu se întâlnește termenul de "vomic sătesc" utilizat de Sulzer și pus în legătură cu părcălăbia. (Cf. N.Grigoraș, *op.cit.*, p.378).

[16] În mod obișnuit, dregătorii principali ai ținuturilor de graniță se numeau staroști, iar cei ai ținuturilor din interior părcălăbi (de la mijlocul secolului al XVIII-lea ispravnici). Starostele aveau atribuții fiscale, judecătorești (sunt menționați judecătorii starostești) și militare, deci nu puteau fi numai judecători al negustorilor, cum arată Sulzer, Vezi și nota 13. (Cf. *Ibidem*, p.285, 306).

[17] Regatul maghiar nu a stăpânit niciodată Țara Moldovei sau Țara Românească. Au existat numai pre-

tenții de stăpânire, concretizate în întemeierea Episcopiei Cumaniei (apoi a Mîlcoviei), a Banatului de Severin, a Mărcii Moldovei, baze menite să asigure o stăpânire reală a spațiului extracarpatic, precum și relații de suzeranitate-vasalitate, stabilite între cele două țări române și Regatul maghiar.

Sub numele de Cumania trebuie să înțevădem numai o expresie teritorial-politică, nu și etnicul autohton, aflat în umbra celor ce dețineau puterea politică (Apud Ion Toderășcu, *Unitatea românească medievală*, București, 1988, p.56).

[18] În iunie 1773, Iosif al II-lea constata că anexarea Olteniei ar fi fost o povară (!) pentru Austria. Teritoriul fusese evaluat la cinci-șase milioane de florini, pe care împăratul se "zgârcise" să-i ofere. Nu e mai puțin adevărat că opoziția Prusiei și a Rusiei l-a făcut pe împărat să renunțe la acest proiect, ca și poziția strategică a Bucovinei, mai favorabilă scopurilor (declarată ori voalate) de cucerire pe care le promova. (Cf. Leonid Boicu, *op.cit.*, p.217). Colonelul Carol Enzenberg evalua nordul Moldovei la circa 21 milioane de florini. (Vezi Nicolae Ciachir, *Din istoria Bucovinei (1775-1944)*, București, 1993, p.37).

[19] Până la 6 august 1786; apoi Bucovina este încorporată administrativ la Galiția, fiind condusă prin intermediul Cancelariei aulice unite boemo-austriece de la Viena.